

masztják, hogy a periferikus régiók alacsonyabb fejlettségi fázisban ragadtak: konvergálnak a konvergenciaklubon belül, de helyzetük hosszú távon nem javult lényegesen.

IRODALOM

- Armstrong, Harvey W. (1995): Convergence among Regions of the European Union 1950–1990. *Papers in Regional Science*. 74, 143–152. DOI: 10.1111/j.1435-5597.1995.tb00633.x • <http://tinyurl.com/zrqng72>
- Barro, Robert J. – Sala-i Martin, Xavier (1995): *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill
- Baumol, William J. (1986): Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-run Data Show. *American Economic Review*. 76, 1072–1085. • <http://tinyurl.com/zzksvu6>
- Becker, Garry S. – Philipson, Tomas J. – Soares, Rodrigo R. (2005): The Quantity and Quality of Life and the Evolution of World Inequality. *The American Economic Review*, 95, 277–291.
- Benedek József (2015): *A társadalom térbelisége és térszervezése. A romániai regionális egyenlőtlenségek társadalmi földrajzi vizsgálata*. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó,
- Benedek József – Cristea, Marius – Szendi Dóra (2015): Catching up or Falling behind? Economic Convergence and Regional Development Trajectories in Romania. *Romanian Review of Regional Studies*. 11, 1, 15–34. • <http://tinyurl.com/gsd59k>
- Benedek József – Kocsis György (2015): Paths of Convergence and Polarization in the Visegrád Countries. In: Lang, Thilo – Henn, Sebastian – Ehrlich, Kornelia – Sgibnev, Wladimir (eds.): *Understanding Geographies of Polarization and Peripheralization. Perspectives from Eastern Europe and Beyond*. Basingstoke: Palgrave/MacMillan, 17–234. • <http://tinyurl.com/zz3d8vs>
- De Siano, Rita – D’Uva, Maecella (2006): Club Convergence in European Regions. *Applied Economics Letters*. 13, 569–574. DOI: 10.1080/13504850600733473
- Easterly, William (1999): Life During Growth. *Journal of Economic Growth*. 4, 239–276. DOI: 10.1023/A:1009882702130 • <http://tinyurl.com/j8jklr5>
- Ezcurra, Roberto – Pascual, Pedro (2005): Cross-country Disparities in Welfare, 1970–1998. *Applied Economics Letters*. 12, 41–44. DOI: 10.1080/1350485042000293112
- Liargovas, Panagiotis G. – Fotopoulos, Georgios (2009): Socioeconomic Indicators for Analyzing

Kulcsszavak: *polarizáció, konvergencia, regionális egyenlőtlenségek, visegrádi országok, többdimenziós fejlődés*

- Convergence: The Case of Greece: 1960–2004. *Social Indicators Research*. 93, 315–330. DOI: 10.1007/s11205-008-9319-3
- Mankiw, N. Gregory – Romer, David – Weil, David N. (1992): A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*. 107, 407–437. • <http://home.aubg.edu/faculty/didar/ECON%20402/MankiwRomerWeil.pdf>
- Quah, Danny T. (1996a): Empirics for Economic Growth and Convergence. *European Economic Review*. 40, 1353–1375. • <http://tinyurl.com/gvlrno9>
- Quah, Danny T. (1996b): Regional Convergence Clusters across Europe. *European Economic Review*. 37, 426–434. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.117.5405&rep=rep1&type=pdf>
- Rodríguez-Pose, Andrés – Tselios, Vassilis (2013): Toward Inclusive Growth: Is There Regional Convergence in Social Welfare? *International Regional Science Review*. 38, 1, 30–60. DOI: 10.1177/0160017613505201 • <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0160017613505201>
- Romer, Paul M. (1986): Increasing Returns and Long-run Growth. *Journal of Political Economy*. 94, 5, 1002–1037. • <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.589.3348&rep=rep1&type=pdf>
- Royuela, Vicente – García, Gustavo Adolfo (2015): Economic and Social Convergence in Colombia. *Regional Studies*. 49, 2, 219–239. DOI: 10.1080/00343404.2012.762086 • <http://tinyurl.com/z5ajt7v>
- Smetkowski, Maciej – Wójcik, Piotr (2012): Regional Convergence in Central and Eastern European Countries: A Multidimensional Approach. *European Planning Studies*. 20, 6, 923–939. DOI: 10.1080/09654313.2012.673560
- Solow, Robert M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*. 70, 65–94. • <http://piketty.pse.ens.fr/fichiers/Solow1956.pdf>
- Stiglitz, Joseph E. – Sen, Amartya – Fitoussi, Jean-Paul (2010): A Bizottság jelentése a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés méréséről. *Statistikai Szemle*. 88, 305–320. • http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_03/2010_03_305.pdf

FÖLDRAJZ ÉS TÉRKÉPÉSZET A NEMZET- ÉS HONISMERET SZOLGÁLATÁBAN: MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZÁNAK ÚJ KIADÁSA

Kocsis Károly

Nemerkenyi Zsombor

az MTA r. tagja, kutatóprofesszor, intézetigazgató
kocsis.karoly@csfk.mta.hu
MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet
Magyarország Nemzeti Atlasza Szerkesztőbizottságának
elnöke

PhD, tudományos munkatárs, térképész
nemerkenyi.zsombor@csfk.mta.hu
Magyarország Nemzeti Atlasza Szerkesztőbizottságának
titkára

A földrajz- és térképtudomány minden országban meghatározó szerepet játszik a nemzet- és honismeret fejlesztésében, az adott nemzeti közösségről és országról alkotott kép formálásában. Ezen közös tevékenységük leggyakrabban nemzeti atlaszok széles körű tudományos összefogással megvalósuló megalkotásában nyilvánul meg.

Mi a nemzeti atlasz?

Az emberek többsége a mindennapok során atlaszokkal legfeljebb autóatlaszok vagy gyermekeinek iskolai atlaszai formájában találkozik. A nemzeti atlasz azonban egy adott állam természeti, gazdasági és társadalmi adottságait mutatja be az ország lakóinak, illetve a külföldi érdeklődőknek lehetőleg teljes részletességgel. A Nemzetközi Földrajzi Unió (IGU) Nemzeti és Regionális Atlaszok Bizottságának első (1956–1972 közötti) és a Nemzetközi Térképészeti Társulás (1968–1972 közötti) elnöke, *Konsztantyin Alekszejevics Szalicssev* szovjet-orosz geográfus, kartográfus szerint „a nemzeti atlaszok az egyes államok nagy, átfogó at-

laszai, melyek az adott országra vonatkozó természet-, gazdaság- és politikai földrajzi tudományos ismereteket foglalják össze és értékelik” (Sališčev, 1960). „A nemzeti atlaszok az egyes országok természeti környezetének, népességének, gazdaságának és kultúrájának térbeli jellemzőit bemutató olyan atlaszok, amelyeket állami és közintézmények adnak ki mint nemzeti jelentőségű és presztízsű alkotásokat.” A korabeli és későbbi definíciókat röviden összefoglalva, „egy nemzeti atlasz az adott állam földrajzi adottságainak lehetőleg részletes és differenciált képét tükröző térképek meghatározott sorozata által.” (Салищев, 1976)

Mi jellemzi a nemzeti atlaszokat?

Az eddig megjelent nemzeti atlaszok főbb közös jellemzője az, hogy tárgykörük egy adott állam területére vonatkozik; egy ország természeti, társadalmi, gazdasági arculatát, annak tér-időbeli jellemzőit csaknem enciklopédikus igénytel, összetett módon, szisztematikusan, egymást logikusan követő térké-

pek sorozatával mutatják be; az egyes témaköröket az összehasonlíthatóság érdekében azonos méretarányú fő- (illetve mellék)térképeken ábrázolják; a nemzetiatlasz-projektek mindenhol állami kezdeményezésűek, megvalósításuk, finanszírozásuk állami feladatnak számít. Ez utóbbival is összefüggésben megállapíthatjuk, hogy megjelenése óta a *nemzeti atlasz az adott ország, nemzet „személyi igazolványa”, amely a zászló, címer és himnusz mellett a nemzeti jelképek legfontosabbika.*

Mi a feladata egy nemzeti atlasznak?

Az idők során kialakultak a nemzeti atlaszokkal szembeni legfontosabb elvárások is, amelyek közül a leglényegesebbek a következők: szolgálniuk kell az állam, a nemzet reprezentációs funkcióját; az államigazgatás tervező és döntési funkcióit; a tudományos kutatást, a köz- és felsőoktatást; közérthetőségük révén ki kell elégíteniük a művelt, széles nyilvánosság igényeit is az ország természeti, társadalmi, gazdasági állapotára vonatkozóan.

Mióta és milyen nemzeti atlaszok léteznek?

Napjainkban a Föld országainak többsége (az európaiaknak szinte teljes egésze) rendelkezik nemzeti atlaszal mint kiemelkedő nemzeti szimbólummal, amelyet általában a nemzeti függetlenségre törekedve vagy azt elérve jelentettek meg, és többnyire két-három évtizedenként újítottak fel.

Az első (és a harmadik) ilyen atlaszt az orosz fennhatóságtól szabadulni kívánó *Finnország* adta ki 1899-ben (illetve 1910-ben), a másodikat a Brit Birodalomból kiválni óhajtó Kanada (1906). Ezek az atlaszok egyetlen, nagyméretű kötetből álltak, természetföldrajzi dominanciájuk voltak, és még magukon viselték a 19. század általános földrajzi, statisztikai jellegű atlaszainak nyomait

(Walker, 1874; Andree – Peschel, 1878; Chavanne, 1887). Az első világháborút követően Egyiptom (1928), Csehszlovákia (1935), majd Olaszország (1940) alkotta meg függetlenségének, politikai-gazdasági erejének demonstrálására saját nemzeti atlaszát (Салищев, 1976). Ugyanekkor, 1931-ben kezdődtek el a francia nemzeti atlasz munkálatai is, amelyek csupán a második nagy világhégés után (1946-ban) zárultak le. Ez a mű a politikai célkitűzések mellett elsőként mutatott arra is példát, hogy az ilyen atlaszok kiemelkedő szerepet játszhatnak a tudományos kutatásban és a felsőoktatásban is (Papp-Váry, 1983).

Az 1918 és 1945 között készült atlaszok túlnyomó része egyetlen kötetben jelent meg, de ezek (egyébként nagy) mérete meglehetősen változó, módszertana többnyire rendezetlen volt. Továbbra is természetföldrajzi túlsúlyú tematikájukban azonban a gazdaság már egyre jelentősebb szerepet játszott (Witschel, 2000).

A második világháború utáni évtizedben (főként 1949–1953 között) számos fejlett ország (például Dánia, Franciaország, Ausztrália, Svédország) látott hozzá (első vagy újabb) nemzeti atlaszának megalkotásához, immár a területi tervezés, területfejlesztés céljával (Witschel, 1998). Újdonságnak számított az is, hogy az atlaszt immár nem feltétlenül egyetlen, vaskos, olykor hatalmas méretű kötetben jelentették meg, hanem (egyedi vagy csoportos, tokba helyezett) térképlapok formájában, amelyek kiadását hosszú ideig elnyújtották (pl. Belgium: 1950–1972, Svédország: 1953–1971).

Ez időszakban a nemzeti atlaszok iránti érdeklődés hatására az IGU 18. (Rio de Janeiro-i) kongresszusán, 1956-ban létrehozta a Nemzeti Atlaszok Bizottságát a már említett szovjet Szaliscsev elnökletével, aki ezen atla-

szok legfontosabb feladatának a természeti erőforrások kiaknázásának elősegítését, a termelőerők optimális térbeli elrendeződésének feltárását és a területi tervezés segítségét tartotta (Sališčev, 1960; Papp-Váry, 1983; Жуковский, 2008–2009). Szaliscsev ugyanakkor felhívta a figyelmet arra is, hogy a nemzeti atlaszok fontos szerepet töltenek be a kulturális-nevelő munkában, és felkeltik a hazaszeretet, illetve nemzeti büszkeség érzését is. Ez a bizottság rendszerezte először a nemzeti atlaszok fentiekben vázolt feladatait is (Sališčev, 1960. 79.; Witschel, 1998).

Az 1950-es évek végétől, részben az atlaszbizottság aktivitásának, részben a gyarmatbirodalmak felbomlásával, volt gyarmatok tucatjainak függetlenné válásával egyre több (régi és új) ország mutatta fel ilyen „térképes személyigazolványát”. Az egységesítési törekvések ellenére a nemzeti atlaszok kiadásakor világszerte egyre több ország kezdett új utakon járni. A monumentális kötetek és önálló térképlap(csoport)ok mellett egyre gyakoribbá váltak a hosszú időszak alatt, több kötetben, illetve cserélhető térképlapokban megjelenő, egyre kisebb méretű, változó tematikai súlypontú atlaszok. Ezzel a kiadók arra a kétségtelen kihívásra próbáltak választ adni, hogy az egyetlen kötetben megtestesülő, minden témakört magában foglaló, hosszú évek alatt készülő atlaszok bizonyos (főként gazdasági, társadalmi) részei már a nyomtatás pillanatában elavulttá válnak.

Ez időszakban a szocialista országok – propaganda jelleggel – alapvetően tekintélyt parancsoló méretű és tudományos alaposságú, egykötetes nemzeti atlaszokat jelentettek meg (Csehszlovákia: 1966, Magyarország: 1967, 1989, Bulgária: 1973, Lengyelország: 1978, Románia: 1979, Szlovákia (Csehszlovákia részeként): 1980, NDK: 1981). A Nagy

Szovjet Világatlaszt (1937-ben és 1940-ben) megjelentető Szovjetunióban is felmerült az 1950-es évek végén egy szovjet nemzeti atlasz megalkotásának gondolata, de helyette geográfusai és kartográfusai a szövetséges Kubát (1970), Vietnámot (1985) és Mongóliát (1990) örvendeztették meg ilyen térképekbe öntött nemzeti szimbólummal (Жуковский, 2008–2009).

Az 1945 és 1980 közötti időszak – alapvetően az állami területi tervezést szolgáló – nemzeti atlaszait főként a közgazdasági-demográfiai tematikai súlypont, a rendszerezett módszertan, növekvő problémaorientáltság, rendkívüli összetettség, a méretarány, a kiegészítő szövegek és illusztrációk arányának csökkenése jellemezte (Witschel, 2000).

Az 1980-as évektől kezdve alapvetően marketing okok miatt korszakváltás zajlott le a nemzeti atlaszok történetében. Az egyre igényesebb és költségesebben előállítható atlaszok korábbi szűk piacaik szélesítése érdekében immár dominánsan több, kisebb méretű kötetben jelentek meg, és alapvetően a tehetősebb, művelt középosztályt, a művelt átlagembereket és a köz-, illetve felsőoktatás résztvevőit célozták meg. A funkcióváltás eredményeként, a közérthetőség, népszerűség, jobb eladhatóság érdekében az atlaszokban a térképek rovására a magyarázó szövegek, fényképek, különböző grafikák aránya rendkívül megnőtt, a térképek gyakran leegyszerűsödtek, a tematikában a fő hangsúly a társadalmat (a felhasználókat) leginkább érdeklő gazdasági, demográfiai, szociológiai és ökológiai témákra helyeződött (Ormeling, 1994; Witschel, 2000). Míg korábban a nemzeti atlaszokat a nemzet „névkártyájának” tekintették, és az országot alapvetően csak pozitív oldaláról mutatták be, ettől kezdve ezen alkotások egyre inkább vállalkoztak a nemzetet

foglalkoztató problémák bemutatására (Ormeling, 2009). A továbbra is tudományos alapokon nyugvó, de már piacorientált, tömegfogyasztásra is alkalmas, modern atlaszok olykor több tucat részletben jelentek meg (például a svéd atlasz 2. kiadása 17, a hollandé 20 kötetben, a finn 5. kiadása 26 füzetben). A hagyományos nyomtatott forma mellett az 1980-as évek végétől ezek az atlaszok már elektronikus változatban is megjelentek (például a kanadai atlasz 6. kiadása [1980–1993], a svéd atlasz 2. kiadása [1990–1997], Witschel, 2000).

A személyi számítógépek megjelenése és széles körű elterjedése világszerte forradalmasította a térképészetet és azon belül az atlaszkartográfiát is (Zentai, 2000). Az 1990-es évektől a gyártási technikában és az információs technológiában lezajlott változások eredményeként a modern atlaszok már képesek egyidejűleg megfelelni az elmúlt évszázad egyes időszakaiban eltérő hangsúlyt kapott, különböző funkcióknak (multifunkcionális nemzeti atlaszok). Az újszülött (például svéd, francia, spanyol) elektronikus atlaszok közül kezdetben a hagyományos módon, nyomtatásban megjelent atlaszok CD-ROM változatai (kísérői) bukkantak fel a piacon, majd Kanadában (1994-től fokozatosan) életre kelt az első világhálós (internetes, webes) nemzeti atlasz (URL1) is (Ormeling, 1994; Siekierska – Williams, 1996). A kanadait némi késéssel, 1997-től követte az USA online nemzeti atlasza (URL2) is.

Az elektronikus atlaszokat a funkcionalitás alapján annak idején még három alaptípusba sorolták (Ormeling, 1994): 1. „*View-only atlaszok*”: A felhasználó ezek előre elkészített, többnyire raszteralapú térképeit és ábráit csak nézegetni tudja, azokat nem tudja megváltoztatni, meg kell elégednie a nagyítás,

kicsinyítés (*zooming*), pásztázás (*panning*) és keresés (*searching*) funkciók használatával; 2. „*Interaktív atlaszok*”: A felhasználónak itt már lehetősége van a (többnyire vektoralapú) térképeken az ábrázolás színét és az adott információs tartalom csoportosítását (az érték kategóriák határait) megváltoztatni; 3. „*Elemző (analízis) atlaszok*”: A felhasználó szabadsága itt meglehetősen magas fokú, az attribútumok tetszőleges kombinációját jelenítheti meg és értékelheti, tetszőleges témákat válogathat ki és jeleníthet meg egyetlen térképen.

Más felosztás szerint az online atlaszokat eredetük alapján lehet (előre megépített) *statisztikus* és (igény szerint felépíthető) *dinamikus* csoportokba sorolni, amelyeket tovább lehet tagolni a fentiekben már említett *view-only* és interaktív kategóriákra (Kraak – Brown, 2001).

Az elmúlt két évtizedben készített nemzeti atlaszok körében a hagyományos, nyomtatott formában megjelentek – a felhasználói igények gyökeres megváltozása eredményeként – kétségtelenül háttérbe szorultak a szinte végtelen multimédiás elemet (például fényképet, videót, animációt, világhálós hipervivatkozást) tartalmazó elektronikus változatokkal szemben. Ugyanakkor ezek „az áramszünet idején is működő” papíralapú atlaszok mint az adott állam földrajzi környezetének kiemelkedő fontosságú kordokumentumai nem tűntek el, hanem – az elektronikus tömegkommunikációs versenyben – látványosan megújultak, érdekesebbé, lebilincselőbbé váltak, és egyre inkább reprezentációs, reklám- és marketingfunkciót kezdtek ellátni. Az elektronikus atlaszok pedig a területi vonatkozású információszerezés és elemzés egyik elsődleges forrásaivá, eszközeivé váltak (Ormeling, 1994). Ez utóbbiak közül a webes atlaszok könnyű elérhetőségükkel, naprakészségükkel, a CD-ROM-atlaszok pedig szinte

kimeríthetetlen adat- (és térkép-) tárolási kapacitásukkal tűnnek vonzónak (Ormeling, 2009). Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a CD, DVD mint adathordozó háttérbe szorulásával ezek is elveszítik jelentőségüket. Az elmúlt években sok nemzeti atlasz az egymást jól kiegészítő papír, CD- és webes változatok kombinációjában jelent meg, amelyek közül különösen a svájci, német, ukrán, spanyol, orosz, holland kiadványok váltottak ki nemzetközi elismerést.

És a magyar (nemzeti) atlaszok?

Néhány évvel német példaképének (Andree – Peschel, 1878) megjelenése után, 1882 és 1887 között füzetekben adták ki Bécsben az Osztrák-Magyar Monarchia, azon belül hazánk természet- („fizikai”) és társadalomföldrajzi („statisztikai”) arculatát először bemutató tematikus atlaszt (Chavanne, 1887). Ez a maga korában úttörőnek számító osztrák-magyar atlasz alapvetően a tematikai hiányosságok és rendszertelenség miatt nem tekinthető a mai fogalmak szerinti nemzeti atlasznak, de azok magyar változatának kifejlődésében talán mégis az első mérföldkőnek számít.

Az 1920 és 1945 közötti időszakban a Kárpát-medencére korábban kiterjedő országunk területi egységének teljes vagy részleges helyreállítását szolgáló, a trianoni katasztrófa hatásait tükröző (többnyire francia, angol, német nyelvű, földrajzi, kartográfiai) publikációs (többek között atlaszkészítő) tevékenység folyt. Ennek során, az elsőként (1919 és 1920 decembere között) megjelent, nemzetközi hírű, alapvetően a trianoni béketárgyaláshoz készített háromnyelvű atlasz (Magyarország gazdasági térképekben) még nem felelt meg a nemzeti atlaszokkal szemben támasztott minden kritériumnak, mert alapvetően csak hazánk gazdasági viszonyait mutatta be

az utolsó békeév (1913) adatai alapján (Edvi Illés – Halász, 1920).

A jelenlegi MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet szervezeti elődjének számító Államtudományi Intézetben, Rónai András igazgató szerkesztésében, magyarul és angolul megjelent *Közép-Európa atlasz* a nemzeti atlaszokkal szemben támasztott követelmények mindegyikének megfelelt, de nem kizárólag egy állam (Magyarország) területét, hanem hazánkat, a Kárpát-medencét és annak meglehetősen tág (tizenkét országot érintő) környezetét ábrázolta (Rónai, 1945). Az eredetileg a második világháború utáni békeszerződéshez készített, de később csaknem megsemmisült mestermű digitális faksimile változata 1993-ban jelent meg magyarul és angolul, alapvetően az ELTE Térképtudományi Tanszék munkájának köszönhetően.

1948 után, az alapvető politikai, társadalmi, gazdasági változásokat, a szocialista társadalmi rend megszilárdulását követően, 1967-ben jelent meg *Magyarország Nemzeti Atlaszájának* (MNA) *első kiadása*, amely az új szocialista Magyarországot volt hivatott bemutatni (Radó, 1967). A térképgyűjtemény munkálatai 1959-ben kezdődtek meg az IGU Nemzeti Atlaszok Bizottsága ajánlásai alapján. Az MTA (főleg annak Földrajzi Bizottsága) tudományos és a Kartográfiai Vállalat térképészeti közreműködésével megjelent mű a „gazdaságvezetés és tervezés munkájának” segítése és az általános honismereti tájékoztatás célját szolgálta. Ennek megfelelően a Magyar Népköztársaság vörös borítójú, első „térképes személyigazolványának” térképei közül közel 60% a szocialista népgazdaság állapotát, harmada a természeti környezetet mutatta be, míg alig több mint tizede szólt magáról a társadalomról (a népességről és településekről).

Az MTA akkori elnöke, Szentágothai János a Magyar Népköztársaság fennállásának utolsó évtizedében, 1983-ban ismét kormányzati támogatással, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériummal való összefogásban határozta el az MNA újabb kiadását. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet irányításával, Pécsi Márton igazgató, szerkesztőbizottsági elnök vezetésével, nyolcvanhét (túlnyomórészt) állami intézmény, szervezet és 183 szerző, szerkesztő közreműködésével, a rendszerváltozás előtti pillanatban, 1989-ben jelent meg az *MNA második kiadása* (Pécsi, 1989). A korábbihoz képest terjedelmében közel négyszeresére nőtt, még mindig egyetlen kötetben megjelent atlasz a külvilág felé való nyitás érdekében kétnyelvűvé vált (magyar és angol). Az 1967-es kiadáshoz képest a magyarázó szövegek terjedelme a nemzetközi trendnek megfelelően jelentősen (nyolc oldalról százra) nőtt. Az ország méretéből eredően a térképek túlnyomó többségének méretaránya (1:1–2 millió) és a változatlanul a szocialista területi tervezést segítő, alapvető funkciója miatt a tematikai szerkezete lényegében nem változott. A térképek 60%-a továbbra is a népgazdaság állapotával foglalkozott ugyan, de a természetföldrajzi térképek rovására a társadalmi témakörökkel foglalkozó és a bevezető jellegű térképek némileg teret nyertek. Az 1980-as évek második felében kibontakozó enyhülő politikai légkör hatására nem csupán az adatbeszerzés vált könnyebbé, hanem a szocialista iparosítással, mezőgazdasági és településfejlesztési politikával kapcsolatos kritika is, és ez tükröződött ezen atlasz tartalmában is.

Az 1989 utáni alapvető társadalmi-gazdasági változások, az 1990. évi népszámlálás eredményeinek közzététele arra készítette az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetét,

hogy a társadalom gyors és pontos tájékoztatása érdekében kiegészítő lapokban folytassa az MNA kiadását. A korszerű nemzetközi trendekhez való felzárkózást nem csupán az egységes, hatalmas terjedelmű kötetben való megjelenéssel történő szakítás jelentette, hanem a funkcióváltás, a művelt nagyközönség és oktatás felé való nyitás, a társadalom széles rétegeit érdeklő, problémaorientált tematika (például etnikai kérdések, új közigazgatás, demográfiai problémák, nemzetközi migráció, választások, adózás, környezeti konfliktusok) és a térképszerkesztésnél a hagyományosról a digitális technikára (ArcGIS) való átállás is (Pécsi, 1994–1995).

A rendszerváltozást követő, a korábbi gazdasági-társadalmi viszonyokat gyökeresen átalakító évtizedben, amikor Európa új és régi országaiban, Madridtól Moszkváig, Párizstól Kijevig, Ljubljanától Varsóig egymás után jelentek meg nemzeti atlaszok, a felmerülő hazai igények kielégítésére 1999-ben a Cartographia Kft. adott ki egy kisebb méretű térképgyűjteményt (Papp-Váry, 1999). Az egykötetes nemzeti atlaszokhoz képest kezelhetőbb méretű atlasz az 1989 utáni alapvető társadalmi-gazdasági változásokat kívánta bemutatni főként a felsőoktatás résztvevői számára. A funkcióváltás és a piac megcélzott szegmensének igényei miatt a térképes oldalak szerkezete az MNA 1989-es kiadásához képest jelentősen megváltozott, kiegyensúlyozottabbá vált: a térképes oldalakon belül a korábban domináns gazdasági témakör aránya a korábbinak felére csökkent, az általános földrajzi, politikai-közigazgatási témák immár a térképek negyedét tették ki. Ugyancsak jelentős szemléletbeli váltást tükrözött, hogy a térképek közül már huszonegy ábrázolta hazánkat, a Kárpát-medencét (míg 1989-ben csupán három).

Az MNA új kiadásának előkészületeként, az *MTA Földrajztudományi Kutatóintézet* (jelenleg: MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet, CSFK FTI) a regionális atlaszszorozata keretében (a Délkelet-Európával és Ukrajnával foglalkozó atlasza után) a rendszerváltozás 20., a NATO-csatlakozás 10., az EU-tagságunk 5. évfordulóján, 2009-ben jelentette meg a külföld tájékoztatására a *Hungary in Maps* című, viszonylag kisméretű, angol nyelvű atlaszát országunk korabeli természeti, társadalmi és gazdasági helyzetéről (Kocsis – Schweitzer 2009). A digitális technikával készült atlasz szerkezetében a szöveg és térkép aránya közel 2:1-re volt tehető. A térképek körében a természeti, gazdasági és társadalmi tematika csaknem hasonló súllyal szerepelt. A korábbi nemzeti atlaszokhoz képest országunk ezen angol nyelvű, kis „névkártyája” a hazai és nemzetközi érdeklődés kielégítésére számos témakör újszerű bemutatását is felkínálta (például etnikai-, politikai-, történeti-, vallásföldrajzi, ökológiai, urbanizációs, kereskedelmi, telekommunikációs, turisztikai témák). A hazai, főként a művelt átlagemberek, a köz- és felsőfokú oktatás szereplőinek, illetve a kormányzati döntéshozók részéről megnyilvánuló igény kielégítésére – (például a választás- és tehetségföldrajzzal) kibővült tematikával – az Intézet 2011-ben magyarul is megjelentette a kis összefoglaló atlaszt (*Magyarország térképeiben*), mely gyors áttekintést kívánt nyújtani a harmadik évezred elejének Magyarországról, és tizenhat térkép segítségével hazánkról, a Kárpát-medencéről is (Kocsis – Schweitzer 2011). A gyors (és ingyenes) tájékoztatást szolgálta az is, hogy a hagyományos, nyomtatott változat megjelenése után az atlaszok teljes terjedelme felkerült az MTA FKI honlapjára is (URL₃).

Mit lehet tudni az MNA új kiadásáról?

Közel negyedszázaddal az MNA második kiadása után, 2013-ban – a történelmi előzményeknek megfelelően ismét – az *MTA CSFK Földrajztudományi Intézetének* vezetésével, az MTA akkori elnöke, Pálincás József támogatásával elindult az *MNA*, eme fontos magyar nemzeti jelkép és geoinformatikai információforrás megújítása, honlapjának megalkotása (URL₄). A kiadvány megvalósításával megbízott szerkesztőbizottság 2013-ban alakult meg, amelynek feladata az MNA teljes megszerkesztése a megelőző kiadások tapasztalataira építve és a legújabb technológiai elvárásoknak is megfelelően. A szerkesztőbizottság által koordinált projekt keretét biztosít a felmerülő kartográfiai problémák megoldására, amelyek az egyszerre *hagyományos és digitális formában* is megjelenő térképmű esetében teljesen új kihívások elé állítják a szerkesztésben részt vevő térképészeket és geográfusokat. A kettős felhasználás szempontjait a *Kartográfiai Tanácsadó Bizottság* és a *Térinformatikai Bizottság* hangolja össze. Ez utóbbi feladata a digitális változat kidolgozása a rendszertervtől kezdve egészen a felhasználók számára a világhálón keresztül elérhető interaktív felület megjelenítéséig. Az alapterkép szerkesztésével egyidejűleg indult el az atlasz tartalmának megtervezése is, amelyet a *Kötetszerkesztőségek* véglegesítenek.

Melyek az új MNA fő célkitűzései?

Egyedülálló *újdonság*, hogy az MNA új kiadása nem csupán a *magyar nemzet államára* (Magyarországra), hanem annak *hazájára* (a *Kárpát-medencére*) és szomszédságára – tehát tizenkét ország, kb. félmillió km²-nyi területére, 34 ezer településére – vonatkozóan kívánja a természet, társadalom és a gazdaság di-

namikus térszerkezetét bemutatni (1. ábra). Ennek megfelelően a szerzők – ahol a szükséges adatok rendelkezésre állnak – törekedni fognak arra, hogy a tematikus tartalom ne csak Magyarország mai területét fedje le, hanem a Kárpát-medencét és annak szomszédságát (a Kárpát-Pannon-térséget), az adott térképlap teljes egészét is.

További fontos célok: a kormányzat, a köz- és felsőoktatás számára színvonalas geoinformatikai háttéranyag összeállítása és térítésmentes közkinccsé tétele; a társadalom széles rétegeihez közelebb vinni Magyarországot és a Kárpát-medence tudományos alapossággal készített, ugyanakkor ismeretterjesztő, közérthető bemutatását; a történetiség, az időbeli változások megjelenítése, interaktív elemzési, keresési lehetőség kivitelezése; a fentiek összesítéseként cél a kor technikai elvárásainak megfelelő *interaktív digitális nemzeti geoinformatikai rendszer kialakítása* és annak MNA-tartalommal való feltöltése;

a külföld hiteles és nemzetközi színvonalú tájékoztatása érdekében az MNA 2017–2020 között megjelentetni tervezett négy kötetének (a magyar mellett) *angol* nyelven történő kiadása, illetve *online közzététele*.

Milyen formában fog megjelenni az MNA?

Hagyományos, papíralapú (ún. *analóg*) kiadás: a legfontosabb témaköröket négy önálló kötetben, reprezentációs minőségben fogja feldolgozni. A szöveges és képi megjelenítés modern, olvasható, ismeretterjesztő stílusban készül el, amely – a nemzetközi trendekhez igazodva – inkább célozza a tudományos ismeretterjesztést, mint a magas tudományt. Az MNA törzsanyaga tudományos szempontokból kötött, itt az információáramlás egyirányú. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a hosszú idő alatt előkészített, hagyományos, papíralapú kötetek gyakran már a megjelenés pillanatában elavult információt is tartalmazhatnak, és a mai olvasóközönség

kevésbé vonzódik hozzájuk, de az utókor szempontjából mégis rendkívül fontos kor-dokumentumnak számítanak. A szinte naprakész tájékoztatást és a széles társadalmi rétegekkel való kapcsolattartást pedig a digitális változat, az e-MNA fogja felvállalni.

Az elektronikus, digitális kiadás (e-MNA): a hagyományos kiadásban megjelenő tartalom interaktív lekérdező és elemző funkciókkal kiegészítve jelenik meg. Az elektronikus kiadásban megszűnik a hagyományos atlasz statikus jellege, formai kötöttsége és egyirányú adatközlő műfaja. Itt a térképolvasó (felhasználó) már kezébe kapja a térbeli adatok egyéni szempontokhoz igazítható lekérdezői lehetőségét. A tudományos tartalom mellett az online e-MNA helyet biztosít a nemzeti jelentőségű, közösségi információk, helytörténeti adatok, emlékek gyűjtésének és térbeli megjelenítésének is. Nemcsak az MNA tematikáját kell modernizálni, hanem az MNA és az olvasók kapcsolatát, viszonyát is.

Melyek a legfontosabb elvárások a digitális e-MNA-val szemben?

A nemzeti atlasz elektronikus és interaktív változata (URL₄) tükrözze a papíralapú atlasz tartalmát, illetve – a lehetőségekhez képest ezen túllépve – a nyomtatott változatot kiegészítve, folyamatosan, évről évre megújulva szolgáljon többletinformációval is; valamennyi funkció, például a keresés, az elemzések, a navigáció (nagyítás, kicsinyítés) az elterjedt operációs rendszereken egyaránt gyorsan és akadálymentesen működjön; önálló alkalmazásként vagy böngészőn keresztül az elterjedt hordozható eszközök operációs rendszerein (iOS, Android, Symbian, BlackBerry) is akadálymentesen használható legyen; alkalmazható legyen az időbeli változások interaktív megjelenítésére; illeszkedjen a nemzetközi

szakmai körökben ismert interaktív nemzeti atlaszok sorába, ahol lehetséges, funkcionálisban mutasson is túl azokon; webes elérhetőség megvalósítása a nemzetiatlasz.hu-n.

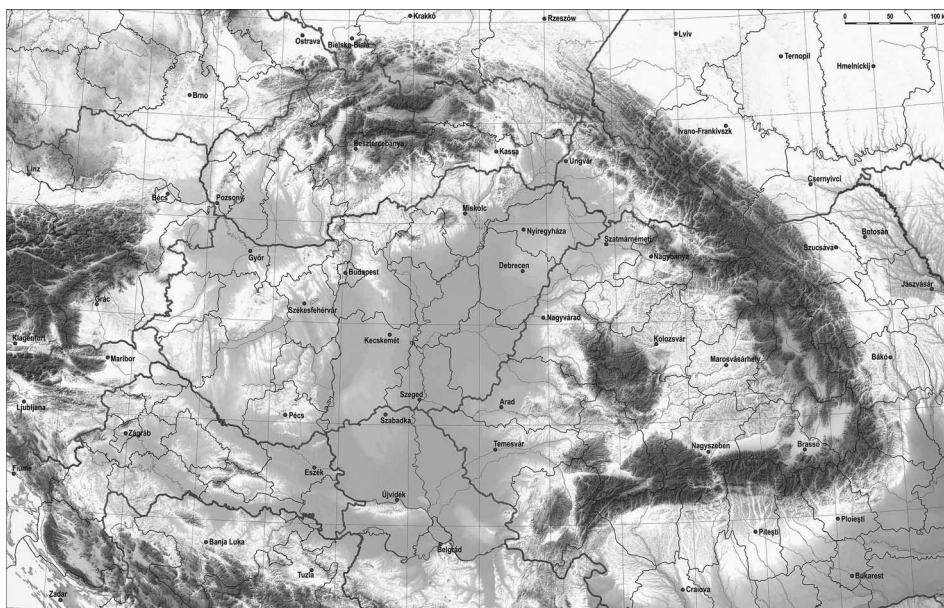
Mit fog tartalmazni az MNA?

Az MNA a nemzeti atlaszok hagyományos tagolásának megfelelően négy nagy témakörre, kötetre tagoltan fog megjelenni. Az elsőként megjelenő (2013–2016 között előkészített) kötet (*Természeti környezet*) Magyarország és lehetőség szerint a Kárpát-medence természeti viszonyait mutatja be, kezdve a felszín alatti geofizikai adottságok tárgyalásától a mélységi és felszíni földtani, domborzati leírásokon át a vízrajzon, éghajlati folyamatokon, talajokon, biogeográfián, természet- és környezetvédelmen keresztül egészen a természeti veszélyforrásokig.

A következő alkalommal megjelentetni kívánt kötet (2017–2018, *Társadalom*) hazánk és országunk társadalmi viszonyainak térbeliségét kívánja bemutatni a következő tagolás szerint: népesedési folyamatok, az ország és nemzet demográfiai múltja (népmozgalom), a népesség összetétele, települések, életkörülmények, élet Magyarországon.

Az MNA harmadik, *A magyar állam és helye a világban* címmel megjelenő kötetében (2018–2019) olyan érdekesítő fejezetek lesznek fellelhetők, mint hazánk földjének felmérése és térképezése, államunk történeti földrajza, az állam és nemzet kapcsolata, a mai magyar állam, választások, népszavazások, nemzetközi kapcsolatok, Magyarország helye a világgazdaságban, a világ kulturális, tudományos és sportéletében, Magyarország képe külföldön, Magyarország és az EU, határon átnyúló kapcsolatok.

Az utolsó kötet (2019–2020) a *gazdaság* térszerkezetét mutatja be részben hagyomá-

1. ábra • A Kárpát-medence és szomszédságának alaptérképe az MNA új kiadásában

nyos ágazati, részben újszerű közelítésben: a gazdaság általános jellemzői, mezőgazdaság, bányászat-energiaellátás, ipar, közlekedés, távközlés, bel- és külkereskedelem, pénzügy, oktatás, tudomány, kutatás és fejlesztés, egészségügy, kultúra, szabadidő és turizmus, gazdasági térszerkezet, gazdaság és környezet, gazdaság és politika.

Az előzmények alapján a magyar geográfia és kartográfia képviselőiként bízunk benne, hogy kezdeményezésünk eredményeképpen, megfelelő kormányzati támogatással, a tudomány képviselőinek összefogásával a következő években sikerül megjelentetni az MNA új kiadását nemcsak hagyományos (nyomtatott) formában, hanem a kor követelményeinek megfelelően elektronikus változatban is. Ez utóbbinak, a folyamatosan készülő és

aktualizálódó, view-only (nézegethető), interaktív (később analitikus) térképeknek honlapunkon fogunk majd otthont adni (URL4), ahol a felhasználók (például kormányzati döntéshozók, az oktatás különböző szintjeinek résztvevői, szakmai érdeklődők) folyamatosan tájékozódhatnak nem csupán országunk, hanem (a témaköröktől, adatoktól függően) hazánk, a Kárpát-medence természeti, társadalmi és gazdasági viszonyairól is. Mindez pedig tudományunk részéről – miként a múltban, úgy a jelenben is – a legfontosabb, leglátványosabb hozzájárulás a magyar nemzet- és honismeret formálásához.

Kulcsszavak: *földrajz, térképészet, nemzet- és honismeret, nemzeti atlasz, Magyarország, Kárpát-medence*

IRODALOM

- Andree, Richard – Peschel, Oscar (1878): *Physikalisch-Statistischer Atlas des Deutschen Reichs*. Bielefeld–Leipzig: Velhagen-Klasing
- Chavanne, Joseph (1887): *Physikalisch-statistischer Hand-Atlas von Oesterreich-Ungarn*. Wien: Hölzel • <http://www.nemzeti-atlasz.hu/1887/handatlas.html>
- Edvi Illés Aladár – Halász Albert (1920): *La Hongrie économique en cartes – The Economies of Hungary in Maps – Magyarország gazdasági térképeiben*. Budapest • <http://tinyurl.com/jhhf6xd>
- Kocsis Károly – Schweitzer Ferenc (eds.) (2009): *Hungary in Maps*. Budapest: Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences
- Kocsis Károly – Schweitzer Ferenc (szerk.) (2011): *Magyarország térképeiben*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet
- Kraak, Menno-Jan – Brown, Allan (eds.) (2001): *Web Cartography: Developments and Prospects*. London–New York: Taylor&Francis
- Ormeling, Ferjan (1994): Neue Formen, Konzepte und Strukturen von Nationalatlanten. *Kartographische Nachrichten*, 46, 6,
- Ormeling, Ferjan (2009): Moderne Atlaskartographie im Spiegel von National- und Regionalatlanten – Bestandaufnahme und Entwicklungslinien. *Kartographische Nachrichten*, 59, 16,

- Papp-Váry Árpád (1983): *A nemzeti és körzeti (regionális) atlaszok*. In: Klinghammer István – Papp-Váry Á.: *Földünk tükre a térkép*. Budapest: Gondolat
- Papp-Váry Árpád (elnök) (1999): *Magyarország atlasza*. Budapest: Cartographia
- Pécsi Márton (elnök) (1989): *Magyarország nemzeti atlasza – National Atlas of Hungary*. Budapest: Kartográfiai Vállalat,
- Pécsi Márton (elnök) (1994–1995): *Magyarország nemzeti atlasza kiegészítő lapjai*. 1–5. füzet. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet
- Radó Sándor (elnök) (1967): *Magyarország nemzeti atlasza*. Budapest: Kartográfiai Vállalat
- Rónai András (szerk.) (1945): *Közép-Európa atlasz*. Budapest–Balatonfüred: Államtudományi Intézet
- Salíščev, K. (1960): Nationalatlanten. Vorschläge zu ihrer Vervollkommung. *Petermanns Geographische Mitteilungen*, 104, 1, 77.
- Салищев, К[ОНСТАНТИН] А[ЛЕКСЕЕВИЧ] (1976): *Картоведение*. Москва: МГУ
- Siekierska, Eva – Williams, Donna (1996): National Atlas of Canada on the Internet and Schoolnet. In: Köbben, Barend – Ormeling, Ferjan – Trainor, Timothy (eds.): *Seminar on Electronic Atlases II*, Prague, ICA Commission on National and Regional Atlases, 19–23.

- Walker, Francis A. (1874): *Statistical Atlas of the United States Based on the Results of the Ninth Census 1870*. New York: US Bureau of the Census–J. Bien • <http://tinyurl.com/hr26lzs>
- Witschel, Christian (1998): *Nationalatlanten – Entwicklung, Konzeption, Gestaltung, Funktion*. Köln: Von Loga
- Witschel, Christian (2000): Nationalatlanten – Entwicklungsgeschichte und Ausblick. *Kartographische Nachrichten*, 50, 6, 274–281.

- Zentai László (2000): *Számítógépes térképészet*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
- Жуковский, В. Е. (2008–2009): *Что такое Национальный атлас? История Национального атласа*. • <http://tinyurl.com/z9kxwqe>
- URL1: <http://atlas.gc.ca>
- URL2: https://nationalmap.gov/small_scale/
- URL3: Az MTA CSFK Földrajztudományi Intézet honlapja: www.mtafi.hu
- URL4: Az MNA honlapja: <http://www.nemzeti-atlasz.hu>

